

Die visuelle Kultur der Migration: Geschichte, Ästhetik und Polyzentrierung des Migrationskinos¹

Rahime Özgün Kehya , Eskişehir

1970'lerden 2020'lere geldiğimizde Almanya ve Türkiye'de üretilen filmlerde göç olgusu sık sık tasvir edilerek “görsel kültürde göç” için tarihsel bir bağlam sağlanmıştır. Alkın'ın çalışması Türk ve Alman sinemasına da mesafeli bir şekilde eleştirel yaklaştığı için adil bir duruşa sahiptir. Böyle bir tutum çalışmanın kendisini ulusalcı bakışın ötesinde kültürler arası ve ulus ötesi, esnek bir coğrafyanın ürünü hâline getirmektedir. Ayrıca tarihsel ve analitik süreç içerisinde estetik ve kültürel öğelerin çok merkezli ve kapsamlı bir şekilde ele alınması kitabı önemli kılmaktadır. Almanya'da film çalışmalarında önemli yeri olan kültürel çalışmalar (*Kulturwissenschaften*) alanında, özellikle göç-(sonrası) görsel kültür çalışmalarında tanınan ve araştırmalarına başvuru alan yazar Prof. Dr. Ömer Alkın'dan bahsetmek isabetlidir. Medya ve kültür bilimci Alkın'ın, göçmenlik geçmişi (*Migrationshintergrund/-geschichte*) göç-(sonrası) sineması üzerine araştırmalarındaki yansımalarını hissettirebilmektedir. Philipps-Marburg Üniversitesi Medya Çalışmaları Enstitüsünde Alman Araştırma Vakfı fonu ile gerçekleştirdiği “Oksidentalizmin Estetiği/*Ästhetik des Okzidentalismus*” başlıklı geniş kapsamlı araştırma projesi Yeşilçam sinemasının uluslararası bilimsel arenada tartışılması bakımından bir örnektir. *Göç Bağlamında Alman-Türk Film Kültürü/Deutsch-Türkische Filmkultur im Migrationskontext* başlıklı 2017 yılında yayınladığı Almanca derleme kitabında da alanda araştırmalar yapan önemli kişilerin çalışmaları yer almaktadır. Söz konusu eser, Yeşilçam'da dış göç filmleri üzerine çalışmalar içerse de daha çok Almanya'da üretilmiş Türkiye'den göç temalı filmlere ilişkin araştırmalar yer almaktadır. Yazar aynı zamanda Almanya'da kayıtlı Medya Araştırmaları Derneği/ *Gesellschaft für Medienwissenschaft (GfM)* yönetim kurulu üyesidir. Alkın'ın diğer çalışmalarında da karşılaşılan ifadelerle biraz daha yakından bakmak *Göçün Görsel Kültürü* kitabını incelemeye başlamadan önce yararlıdır. Bu ifadelerden “çok merkezlilik”² ve “esnek coğrafya” terimleri sömürge sonrası tehlikeye düşmemek ve ulus ötesi sinemanın özellikleri açısından önem taşımaktadır.

Einsenddatum: 30.08.2022

Freigabe zur Veröffentlichung: 15.12.2022

¹ Ömer Alkın: *Die visuelle Kultur der Migration: Geschichte, Ästhetik und Polyzentrierung des Migrationskinos*. Bielefeld: Transcript Verlag 2020, 628 sayfa, ISBN: 978-3-8376-5036-5 Dil: Almanca, 59,99 € (Başlığın Türkçe Çevirisi: *Göçün Görsel Kültürü: Göç Sinemasının Tarihi, Estetiği ve Çok Merkezliliği*)

² Bkz. Shohat / Stam 2014.

Alkın'ın kitabında Yeşilçam'daki göç olgusuna ilişkin sık sık oksidentalizmler görülür. Oksidentalizm ideolojide, "Batı, bol araçsal rasyonaliteye ve çok az değer rasyonalitesine sahip olarak tasvir edilir. Batı zihni böylelikle daha yüksek düzeyde bir aptallık olarak görülür. (...) Hayattaki daha yüksek şeyleri kavrayamaz; maneviyattan ve insan ızdırabının anlaşılmasından yoksundur; doğru yolu bulmaya muktedir değildir (Boer 2004: 1542)." Öte yandan Avrupa Merkezilik, bir tür oryantalist perspektif olarak düşünülebilir. Burada Edward Said'e referansta bulunulduğunda, Doğu ile Batı arasında ontolojik ve epistemolojik bir ayrıma dayanan düşünce tarzı, (1978: 10) kültürel araç olarak bir saldırı, hareket, yargı, bilme isteği ve bilginin kendisidir (1998: 279–280). Bu iki önemli oksidentalizm-oryantalizm zıt perspektiflerin ve "konumlandırılmış bilginin" (Haraway 2017) tehlikelerine dikkat çeken Alkın'ın çok merkezli yaklaşımlara daha yakın durduğu gözlenmektedir.

Alkın birinci bölümde Alman-Türk Sinemasının çok merkezliliğini tarihsel bir bağlamda ele almaktadır. Dünya sineması, ulus-ötesi sinema ve çok merkezlilik kavramlarına çalışmanın genelinde olduğu gibi eleştirel bir yaklaşım getiren Alkın Türk filmlerini en azından belli bir süreye kadar dünya sineması çatısı altında sınıflandırırken, Alman-Türk filmlerini ulus-ötesi sinema kapsamında ele almaktadır. İkinci bölümde Yeşilçam'ın altın yıllarını yaşadığı 1970'lerde göçün sinematik ve bilimsel inşasını temsil eğilimleri ile biçimleme (figürasyon) sağlayarak sonuçlara ulaşmaktadır. Tarihselleştirme bölümünde Alkın, 1970'lerden 2010'lara kadar onar yıllık gruplar hâlinde iki kısımda, Alman-Türk ve Türk dış göç (*emigration*) sinemasını tartışmaktadır. 1970'lerden 1990'lara kadar olan dönemde Alman sinemasında ilk başlarda bir misafir işçi, kurban sineması betimlemesi göç kökenli insanlara dikkat çekse de 1990'lardan itibaren daha güçlü temsiller bulunmaktadır. Özellikle 1980'lerden sonraki dönem için Alkın, dezenteegrasyon sineması/*(dis)integration cinema* betimlemesine dikkat çekmekte ve sosyal ve ekonomik uyumdan ziyade kültürel düzeydeki "biz" ve "siz" ayrımı (dezenteegrasyon) yönüne işaret etmektedir. Bu nokta Avrupa merkezli bir bakış açısı ile göç kökenli bireylerin kültürünün indirgemeci temsili ve anlatı yapısı ile sömürge-sonrası bir tehlikeyi düşündürmektedir. Nitekim çok merkezlilik Avrupa ve Amerika gibi Batı dışında da geliştirilen ulusal ve ulus ötesi bilgileri de dikkate alarak epistemolojik sonuçlar üretebilmektedir.

Alkın Yeşilçam sinemasının ulus-ötesi görünmezliği tezini yinelerken bunun post-kolonyal ve Avrupa Merkezli epistemolojik tehlikelerine dikkat çeker. Akademik alandaki tek yönlü temsil incelemeleri de indirgemeci bir yaklaşıma sahip olabilmektedir (2020: 219). Ulus-ötesi sinema teriminin muğlaklığı içinde göçün kaynağı konumundaki ülke sinemasının sinematografik ortamda görünmezliğini eleştirmektedir (2020: 171) ve bu durum mevcut araştırmaların boşluklarını ortaya koymaktadır. Tezine böyle bir noktadan başlayan Alkın, Yeşilçam'ın altın yıllarındaki dış göç sinemasının Türkiye'deki popülerliğine ve genel anlamda da Almanya'daki video kültürünün göç kökenli bireyler arasındaki yaygınlığına rağmen bilimsel çalışmalara bu oranda konu olmaması ile tezini güçlendirmektedir.

Alkın *Davaro* (1981), *Kara Toprak* (1973) filmlerini bir yokluk ve sıla biçimleme grubunda ele almaktadır ve bu filmlerde göçmenin dönüşünü, geride köyde bırakılanların materyalist beklenti ve bekleyişlerini ağalık, başlık parası, namus ve kan davası gibi çatışma unsurları yer almaktadır. *Oğlum Osman*'da (1973) İstanbul'da üst sınıf muhafazakâr bir ailenin modern Batılı yaşantısı eleştirisi dikkat çekmektedir. Bu gruplandırmada Alkın köy ya da şehir yaşantısı fark etmeksizin evlilik gibi geleneksel değerlerin üstün tutulmasına ve modern ama yozlaştığı düşünülen Batı'nın eleştirisine işaret etmektedir. Kırsal kesimin mekân olarak temsil edildiği filmlerde göçmenin sadece köye varış sekansını; değişimleri, beklmeleri ve beklentileri incelemiştir. *Acı Zafer* (1972), *Baldız* (1975), *Öfkenin Bedeli* (1973) ve *Vahşi Arzu* (1972) ikinci grupta ve *Acı Zafer* (1972), *Dönüş* (1972) *Almanya'da bir Türk Kızı* (1974) üçüncü grupta ve *Memleketim* (1974) ve *Bir Türk'e Gönül Verdim* (1969) dördüncü grupta ele almıştır. Bu gruplandırmalarda da eve dönüş biçimlemesinin Doğu-Batı/Geleneksel-Modern arasındaki temel çatışmayı yönlendirdiğini ortaya çıkarmıştır.

Çalışmanın ana araştırmasının odağındaki 1970'ler Yeşilçam dış göç sinemasının ilk kez 2020 yılında yayınlanan bir kitapta yer alması tarihsel bağlamda çalışmak açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda konunun ilk defa bu kadar kapsamlı ve çok merkezli bir şekilde incelenmesi "Türkiye ve Almanya'daki film akademisyenleri neden daha önce böylesine bir çalışma yapmamıştır?" sorusunu akla getirmektedir. Belki de bu sorunun yanıtı, göç temalı Alman ve Türk sinemasının gelişmeye başladığı 1970'lerden itibaren konuyu kapsamlı bir şekilde ele alan araştırmacı ve araştırma sayısının zaten sınırlı olmasıdır ve tarihselleştirme için belli bir zamanın geçmesine duyulan ihtiyaçtır. Kapsamlı çalışmalara daha somut örnek vermek gerekebilir ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bunlar da, tek taraflı bir şekilde, çoğunlukla Almanya'da üretilmiş göç temalı filmlere odaklanmışlardır. (Örneğin, Alkın 2017; Göktürk vd. 2007; Hake / Mennel 2014; Naiboglu 2018) Alkın'ın çalışmasına dış göç sinemasını incelemesi açısından benzerlik gösteren ve farklılık taşıyan iki çalışmayı örnek gösterebiliriz. Oğuz Makal'ın 1994'te kaleme aldığı eseri, Türkiye'de iç ve dış göç olgusuna sosyolojik yansımalarıyla eğilmektedir. Ayşe Tor Par, doktora tezinde 1970 ve 1990 yılları arasındaki Türk Sinemasının ve video kültürünün göçmenlerle buluşmasını incelemekte ve *Almanya Acı Vatan* ve *Polizei* filmlerini söylem analizi yöntemi ve kültürel boyutlarıyla analiz etmektedir (Ayşe Toy Par 2009; Makal 1994). Ancak bu çalışmalar, kapsam, yöntem ve tema, zaman, tarihselleştirme ve teorik bağlam yönünden farklılık göstermektedir.

Alkın'ın odak noktasındaki 1970'lerin Yeşilçam Sinemasında 'Milli Sinema' ve 'Ulusal Sinema' programları dış göç olgusu açısından önemli bulgular ortaya koymaktadır. Kimlik politik güdümlü bu iki sinema arasındaki temel çatışma modern ve geleneksel dikotomisi arasında yaşanmaktadır. Doğu/Türk/İslam karşısında Batı'nın inşası uzamsal-zamansal anlamda uzlaşmaz ilişkileri tartışmaktadır. Kitaptan bir örnek vermek gerekirse 1970'lerde Yeşilçam Sinemasındaki önemli isimlerden Yücel Çakmaklı'nın *Birleşen Yollar* (1971), *Oğlum Osman* (1973), *Memleketim* (1974) filmlerinde Milli Sinema kapsamında göçmen temsilleri bulunmaktadır.

Alkın'a göre, bu yapımlarda coğrafi, dini, toplumsal cinsiyet, mekânsal gibi dikotomi temsillerle *Oksidentalist* estetik söylem öğeleri bulunmaktadır (2020: 443). Yazar, Ulusal Sinema kapsamında ise Halit Refiğ'in bazı filmlerini örnek göstermektedir. *Bir Türk'e Gönül Verdim* (1969) filmindeki Anadolu yanlısı oksidentalist dikotomi öğeler Milli Sinemadaki gibi işlenmektedir. İki programda da yeniden Türkleş(tir)me (*re-Turkisierung*) gibi ortak bir kimlik söylemi karşımıza çıkmaktadır (2020: 518–548). Alkın'ın kimliğin dönüşümüne dair kavramsallaştırmada bu tarz bir betimlemesi oldukça öz ve anlaşılır bir kültürel süreci ifade etmektedir.

Yazarın “göç” olgusunu, göçün başladığı Türkiye ve hedeflendiği Almanya sinemasında tarihsel bir düzlemde ele alması; varsayımını destekleme boyutunda çalışmaya analitik kalite kazandırmıştır. Göçmen-(sonrası) sinemayı betimlemede zorluklarla karşılaşıldığı için dikkatli olunmalıdır, dolayısıyla göç sürecinin esnekliği göç sinemasını da esnek bir şekilde tarif etmeyi gerekli kılmaktadır. Çalışmanın aynı zamanda monografik yapısı ile meseleleri derinlemesine incelemesi; göç sinemasının tarihsel, estetik ve çok merkezli analizi ile geniş bir bakış açısına oturabilecek bu tariflerin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Yazar böylece esnek coğrafya ve çok merkezlilik kavramlarına ulusal sinema, ulus-ötesi sinema gibi teorilerle başvurarak hegemonik kalıpların, varsayımların ve genellemelerin üstesinden gelinebileceğini desteklemektedir. Aynı zamanda görsel kültür kuramının çoğulcu yöntem ve teorileri ile analitik düzeyde ve epistemik üretim süreçlerinde anlaşılabilirlik sağlayabilmektedir. Kültürün karmaşık, çoğulcu, çok katmanlı ve esnek yapısını görselleştirmek, analitik bağlamda bu yapıyı önce söküp sonra yeniden inşa etmek için birçok teori ve estetik yöntemi gerektirebilmektedir.

Göçün Görsel Kültürü: Göç Sinemasının Tarihi, Estetiği ve Çok Merkezliliği başlıklı kitabın dili oldukça anlaşılır düzeydedir. Alkın'ın estetik ve kültürel öğeleri detaylı okuması film çalışmaları alanında örnek gösterilebilecek yenilikçi bir çalışma yöntemidir. Çalışmada ayrıca medya felsefesi; medya yönetimselliği, imaj teorisi, uzamsal teori, fenomenoloji, metafizik ve patafizik gibi yaklaşımlara başvurulması ve sekans düzeyinde ayrıntılı estetik analizler 628 sayfalık bir kitabın uzunluğunu da dikkate alarak- kimi yerlerde konudan uzaklaşılmasına yol açmış olabilir. Ancak göç çalışmaları bağlamında görsel kültürün derinlemesine ele alınması ile film sanatının bilimle kesiştiği yerlerde tüme-varımsal bir toparlamayı beraberinde getirmiştir. Ayrıca konuyla ilgili pek çok akademik araştırmada gördüğümüze benzer şekilde, Alman-Türk göçmen sonrası toplumdaki bireyler için “göçmen” tarifinin yapılmaya devam edilmesinin eleştirilmesi gibi; filmlerin göçmen-sonrası özelliğini referans alınarak “göç kökenli birey” (*Person mit Migrationshintergrund*) tanımlamasının daha çok kullanılması çalışmaya eleştirel bir öneri şeklinde sunulabilir. Çünkü Almanya'da belli bir süredir yaşamakta olan bireyler artık göçmen değil, kamu mercilerinin de resmi olarak tanımladığı gibi “göç kökenli” kişilerdir (*Integrationsmonitoring NRW-Zahlen, Daten, Analysen 2021*). Ayrıca kitabın yeniden basılması ya da başka dillere çevrilmesinde belli oranda kısaltılması önerilebilir.

Sonuç olarak Alkın, oksidentalizm ve Avrupa merkezli yaklaşımları mesafeli ve adil bir girişimle eleştirerek göçün görsel kültürünün üretilmesinde çok merkezli yaklaşımları ortaya koymuştur. *Göçün Görsel Kültürü: Göç Sinemasının Tarihi, Estetiği ve Çok Merkezliliği* kitabı göç çalışmaları ile ilgilenen kültür, sosyal, tarih, film ve medya akademisyenleri, öğrencileri ve film danışmanları ile profesyonelleri tarafından başvurulabilecek bir kitaptır. Aynı zamanda ulusal ve ulus ötesi kavramları ile ilgili çalışmalar yapan sinema, tarih ve edebiyat araştırmacılarının hedef kitle pozisyonunda eseri okuması çok merkezli analitik düşünme sağlayabilecektir. Çalışmalarını iyi tanıdığım yazarın bu kitabının -nesnel bir şekilde değerlendirme girişiminin sonunda- göçle ilgili kazanımlarda yer almak için okunması gerektiğini düşünüyorum.

Kaynakça

- Alkın, Ömer** (2017): *Deutsch-Türkische Filmkultur im Migrationskontext* (1. baskı). <https://doi.org/10.1007/978-3-658-15352-6>.
- Alkın, Ömer** (2020): Die visuelle Kultur der Migration Geschichte, Ästhetik und Polyzentrierung des Migrationskinos. In: *Transcript*. <https://doi.org/10.14361/9783839450369>.
- Toy Par, Ayşe** (2009): *El Kapılarında Yeşilçam: 1970-1990 Arası Türkiye'de Dış Göç-Sinema İlişkisi*. Marmara Üniversitesi.
- Boer, Leen** (2004): Struggling with- isms: Occidentalism, Liberalism, Eurocentrism, Islamism. *Third World Quarterly*, 25(8), 1541–1548.
- Göktürk, Deniz / Gramling, David / Kaes, Anton** (2007): *Germany in transit: Nation and migration, 1955-2005*. University of California Press.
- Hake, Sabine / Mennel, Barbara** (2014): Turkish German Cinema in the New Millennium. İçinde S. Hake / B. Mennel (Ed.): *Turkish German Cinema in the New Millennium* (2. baskı). Berghahn Books.
- Haraway, Donna** (2017): Situiertes Wissen. Die Wissenschaftsfrage im Feminismus und das Privileg einer partialen Perspektive. İçinde S. Bauer, T. Heinemann, / T. Lemke (Ed.): *Science and technology studi. Klassische Positionen und aktuelle Perspektiven*. Suhrkamp. 369–406.
- Integrationsmonitoring NRW-Zahlen, Daten, Analysen** (2021): Ministerium für Kinder, Familie, Flüchtlinge und Integration des Landes Nordrhein-Westfalen. http://www.integrationsmonitoring.nrw.de/integrationsberichterstattung_nrw/Grundlagen/Glossar/index.php.
- Makal, Oğuz** (1994): *Sinemada yedinci adam : Türk sinemasında iç ve dış göç olayı*. (2. genişl). Ege Yayıncılık.
- Naiboglu, Gözde** (2018): Postrepresentationalism as a Political Strategy: Aysun Bademsoy's Am Rand der Städte/On the Outskirts (2006) and Ehre/Honour (2011). İçinde *Post-Unification Turkish German Cinema: Work, Globalisation and Politics Beyond Representation*. Springer International Publishing. 113–137. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64431-8_6.
- Said, Edward** (1978): *Orientalism*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Said, Edward** (1998). *Oryantalizm (Doğubilim): Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. (Çev. Nezh Uzel), İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Shohat, Ella / Stam, Robert (2014): *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism and the media*.
Routledge.